

Joanna SIWIŃSKA*

Wpływ polityki fiskalnej na konsumpcję gospodarstw domowych w krajach Unii Europejskiej

Wprowadzenie

Pomimo że oddziaływanie polityki fiskalnej na zagregowany popyt i koniunkturę gospodarczą należy do zagadnień, o których informacje można znaleźć w każdym podstawowym podręczniku do makroekonomii, to nadal jest kwestią nie do końca poznaną, a przez to sporną.

W teoretycznych rozważaniach na temat krótkookresowego wpływu polityki fiskalnej na zagregowany popyt i konsumpcję, wyróżnić można trzy główne nurty: keynesowski, neoklasyczny opierający się na teorii dochodu permanentnego i trzeci, który nie doczekał się jeszcze jednej, uznanej nazwy, a który określa się na ogół jako „niekeynesowskie” lub „nieliniowe” efekty polityki fiskalnej.

Według teorii keynesowskiej – ekspansywna polityka fiskalna, czyli zmniejszenie podatków, wzrost wydatków i/lub transferów publicznych, pobudza prywatną konsumpcję i zagregowany popyt, natomiast polityka restrykcyjna ma skutek przeciwny.

Nurt oparty na teorii neoklasycznej i permanentnego dochodu, wskazuje, że oddziaływanie polityki fiskalnej na zagregowany popyt jest dużo słabsze niż przewiduje to podejście keynesowskie. Dopelnieniem teorii permanentnego dochodu jest hipoteza neutralności ricardiańskiej (ekwiwalencja ricardiańska), według której zmiany w wysokości podatków nie mają wręcz żadnego wpływu na konsumpcję i zagregowany popyt, natomiast trwały wzrost wydatków publicznych spowoduje obniżenie konsumpcji, które – pod warunkiem, że wydatki rządowe nie zmieniają użyteczność gospodarstwa domowego – będzie równe wzrostowi wydatków, więc w efekcie zagregowany popyt również pozostanie niezmienny.

Wreszcie trzeci nurt tworzą hipotezy, według których efekty polityki fiskalnej mogą być nieliniowe, co oznacza, że podobna polityka w różnych warunkach może wywołać odmienne skutki.

* Autorka jest pracownikiem Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego. Artykuł wpłynął do redakcji w czerwcu 2005 r.

Jednym z powodów tych tak różnych przewidywań są odmienne zapatrywania na reakcję konsumpcji gospodarstw domowych na zmiany polityki fiskalnej. Celem tego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, jaki jest rzeczywisty wpływ polityki fiskalnej na prywatną konsumpcję w rozwiniętych krajach Unii Europejskiej. Analiza zawarta w artykule zwraca również uwagę na możliwe zmiany, jakie wprowadzenie reguł fiskalnych związanych z Paktem Stabilności i Wzrostu (PSiW) może mieć dla skuteczności polityki fiskalnej w oddziaływaniu na zagregowany popyt. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że analiza zawarta w tym artykule dotyczy jedynie krótkiego okresu; długookresowy wpływ polityki fiskalnej jest odrębną kwestią, której nie poruszam.

Artykuł ten ma następującą strukturę: część pierwsza krótko przedstawia dyskusję teoretyczną, koncentrując się na modelach tłumaczących nieliniowe efekty polityki fiskalnej, w części drugiej zaprezentowane są wyniki badania empirycznego dotyczącego wpływu tej polityki na wielkość konsumpcji; część trzecia zawiera podsumowanie.

Teoretyczne interpretacje wpływu polityki fiskalnej na konsumpcję gospodarstw domowych

Niniejsza część zawiera krótkie podsumowanie teoretycznych rozważań na temat krótkookresowego wpływu polityki fiskalnej na wielkość konsumpcji¹. Bardziej szczegółowe rozważania można znaleźć na przykład w opracowaniach [Elmendorf i Mankiw, 1998], [Hemming i współautorzy, 2002a] czy też w [Giovazzi i współautorzy, 2000].

Według najprostszej, keynesowskiej czy też „konwencjonalnej” teorii², ekspansywna (restrykcyjna) polityka fiskalna pobudza (zmniejsza) konsumpcję i popyt, a na skutek sztywności cen i płac, również produkcję. O sile reakcji zagregowanego popytu i produkcji na zmiany polityki fiskalnej decyduje wielkość mnożników, które są większe od lub równe zero.

Te przewidywania po części podważa teoria permanentnego dochodu, zgodnie z którą konsumpcja jest wyznaczona przez dochód jednostki w ciągu całego życia, a nie przez jej dochód w danym okresie³ i jej uzupełnienie – hipoteza neutralności ricardiańskiej [Seater, 1993]. Zgodnie z tą hipotezą, sposób finansowania deficytu budżetowego (poprzez akumulację długu publicznego lub wzrost podatków) nie ma znaczenia. Przy danej wielkości wydatków publicznych, zmiany wysokości opodatkowania nie mają wpływu na wielkość konsumpcji, a więc i na zagregowany popyt. Jediną konsekwencją zmiany wysokości podatków jest zmiana proporcji pomiędzy oszczędnościami prywatnymi i publicznymi [Barro, 1974, 1989].

¹ Jak już zaznaczałam, w artykule tym rozważam jedynie krótkookresowe skutki polityki fiskalnej, dlatego też pomijam ewentualny wpływ wydatków i dochodów publicznych na długookresowe tempo rozwoju gospodarczego.

² Terminem tym posługują się [Elmendorf i Mankiw, 1998].

³ Zob. np. [Romer, 2000].

Należy jednak zauważyć, że hipoteza neutralności nie postuluje obojętności wydatków publicznych. Zmiany wydatków, poprzez ograniczenie budżetowe sektora publicznego, wymuszają zmiany w wysokości obecnych lub przyszłych podatków, co z kolei wpływa na permanentny dochód gospodarstw domowych, i konsekwentnie na ich konsumpcję. Jeżeli zmiana wydatków publicznych jest trwała, i wydatki te nie mają wpływu ani na użyteczność gospodarstw domowych, ani na wielkość produkcji, to ich zmiana pociągnie za sobą przeciwną zmianę konsumpcji, tak że w rezultacie zagregowany popyt pozostanie na niezmiennym poziomie [Barro, 1989].

Jak wiadomo hipoteza neutralności ricardiańskiej opiera się na dość restrykcyjnych założeniach, wśród których są między innymi te dotyczące nieskończonego horyzontu czasowego, racjonalności konsumentów, doskonałych rynków kapitałowych i braku ograniczeń płynności. Odstępstwa od tych założeń powodują, że sposób finansowania deficytu budżetowego nabiera znaczenia, a zachowanie konsumentów będzie zbliżać się do przewidywanego przez teorię keynesowską, czyli wzrost deficytu pobudzi konsumpcję prywatną, a jego zmniejszenie spowoduje również zmniejszenie konsumpcji [Seater, 1993], [Hemming i współautorzy, 2002a].

Większość ze sporej liczby badań poświęconych zweryfikowaniu prawdziwości przewidywań opartych na teorii trwałego dochodu i hipotezie neutralności ricardiańskiej⁴, wskazuje, że *wyduje się być prawie niemożliwym, by ekwiwalencja ricardiańska obowiązywała ściśle*⁵ [Seater, 1993, s. 143], a *większość ekonomistów zgadza się z Davidem Ricardo⁶ i powątpiewa, by ekwiwalencja ricardiańska opisywała rzeczywiste zachowanie konsumentów*⁷ [Elmendorf, Mankiw, 1998, s. 43].

Niemniej jednak hipoteza neutralności nadal pozostaje ważną częścią teorii makroekonomii, gdyż jest to – po pierwsze – teoretyczny punkt odniesienia dla dalszej analizy, podobnie jak na przykład model doskonałej konkurencji, a po drugie, podejście „konwencjonalne” jest również kontrowersyjnie, i według części ekonomistów, nie najlepiej ugruntowane teoretycznie [Elmendorf i Mankiw, 1998].

Elmendorf i Mankiw podsumowując te teoretyczne spory konkludują (1998, s. 43): *pomimo iż uważamy, że politycy (praktycy) powinni opierać się na konwencjonalnym podejściu do długu publicznego, to (...) jest tu miejsce dla rozsądnych sporów*⁸.

⁴ Przeglądu badań dotyczących ekwiwalencji ricardiańskiej dokonuje między innymi [Seater, 1993]. Natomiast jednym z bardziej wpływowych badań dotyczących teorii permanentnego dochodu jest słynna praca [Cambell i Mankiw, 1990], którzy dowodzą, że konsumpcja nie podąża ścieżką błędzenia losowego, zgodnie z hipotezą trwałego dochodu.

⁵ „It seems almost impossible that Ricardian equivalence holds exactly”.

⁶ David Ricardo odrzucił hipotezę neutralności.

⁷ „...most economists today agree with David Ricardo and doubt that Ricardian equivalence describes actual consumer behavior”.

⁸ „Although we firmly believe that policymakers are best advised to rely on the conventional view of government debt, we admit that there is a room for reasonable disagreement”.

Jednakże ten stan wiedzy – czyli hipoteza neutralności jako teoretyczny punkt odniesienia, i teoria keynesowska jako przybliżenie rzeczywistego oddziaływania polityki fiskalnej w krótkim okresie – zostały zakwestionowane na początku lat 90., gdyż żadna z teorii – ani keynesowska, ani neoklasyczna, nie potrafiła wytłumaczyć zjawisk, na które po raz pierwszy zwrócili uwagę [Giavazzi i Pagano, 1990]. Analizując politykę fiskalną prowadzoną w latach 80. w Danii i Irlandii stwierdzili oni, że skutkiem redukcji deficytu budżetowego w tych krajach w latach odpowiednio 1982 i 1987-1989 była poprawa koniunktury. Kolejni badacze (zob. np. [Ardagna, 2004]; [Alesina, Perotti, 1997]; [Giavazzi i współautorzy, 2000]; [Alesina, Ardagna, 1998]; [Cour, Dubois, 1996]; [Hemming i współautorzy, 2002b]) potwierdzili, że w istocie w niektórych, ale nie wszystkich przypadkach skutkiem restrykcyjnej polityki fiskalnej jest poprawa koniunktury, a konsekwencją ekspansji fiskalnej może spadek zagregowanego popytu i produkcji. Zjawiska te zostały nazwane „niekeynesowskim” lub też „nieliniowymi” efektami polityki fiskalnej.

W literaturze można znaleźć wiele modeli teoretycznych, których celem jest wytłumaczenie tych niespodziewanych skutków polityki fiskalnej. Analizują one możliwe przyczyny zarówno po stronie popytu, jak i podaży.

W dalszej części artykułu postaram się rozważyć, czy źródłem tych efektów może być „niekeynesowska” reakcja konsumpcji, dlatego też pokrótce omówię jedynie modele dotyczące strony popytowej, co jednak nie oznacza, że efekty podażowe również nie mogą mieć miejsca.

Do ważniejszych modeli uzasadniających nieliniowe efekty polityki fiskalnej poprzez zmiany popytu należą modele: [Blancharda, 1990], [Perotti’ego, 1999] i [Sutherlanda, 1997]⁹. Wszystkie te modele oparte są na teorii dochodu permanentnego; każdy również zakłada, że źródłem nieliniowych reakcji popytu na bieżące zmiany polityki fiskalnej są oczekiwania konsumentów dotyczące przyszłych zmian wielkości wydatków publicznych i podatków, a więc i konsekwentnie – dochodu permanentnego.

Modele [Blancharda, 1990] i [Perotti’ego, 1999] są dość podobne. Oba opierają się na założeniu, że oczekiwania dotyczące przyszłego zwiększenia obciążeń podatkowych mogą spowodować w bieżącym okresie odwrotną do keynesowskich przewidywań, reakcję konsumentów. W obu modelach podatki zaburzają działalność gospodarczą i zmniejszają produkcję – a więc zmniejszają permanentny dochód konsumenta zarówno brutto, jak i netto.

Model [Blancharda, 1990]¹⁰ zakłada, że podatki negatywnie wpływają na produkt krajowy brutto dopiero wtedy, gdy przekroczą określoną, krytyczną wielkość t^* . Istnieje więc również określony poziom długu publicznego d^* , którego przekroczenie oznacza, że jego przyszła spłata będzie wymagała podniesienia podatków powyżej krytycznej wielkości t^* .

W sytuacji gdy wysokość długu publicznego zbliża się do granicznej wielkości d^* , a pomimo to prowadzona jest ekspansyjna polityka fiskalna zwiększ-

⁹ Ciekawe modele znaleźć można również w [Bertola i Drazen, 1993], czy [Rzońca, 2004].

¹⁰ Model Blancharda został również omówiony i rozszerzony w [Rzońca, 2004].

szająca deficyt budżetowy, to wtedy konsumenci trafnie przewidują, że obecna (luźna) polityka fiskalna musi oznaczać, że w przyszłości podatki zostaną podniesione i przekroczą poziom t^* , co oznacza spadek produktu krajowego brutto i dochodu permanentnego gospodarstw domowych.

Jeżeli więc dług publiczny jest wysoki, to ekspansywna polityka fiskalna powodować będzie spadek konsumpcji, gdyż konsumenci przewidują, że jej konsekwencją będzie obniżenie dochodu permanentnego (spowodowanego przekroczeniem przez podatki krytycznej wielkości t^*). Jeżeli jednak w takiej sytuacji rząd zmniejszy deficyt budżetowy, to konsumpcja wzrośnie, gdyż dzisiejsza redukcja deficytu budżetowego pozwoli uniknąć w przyszłości znacznego podniesienia podatków ponad poziom t^* i konsekwentnie dużego spadku dochodu permanentnego.

W sytuacji gdy dług publiczny nie zbliża się do poziomu granicznego d^* , to konsumenci również nie oczekują, iż podatki przekroczą poziom t^* . Jeżeli więc horyzont czasowy jest skończony, to polityka fiskalna wywołuje skutki zgodne z przewidywaniem Keynesa; jeżeli horyzont jest nieskończony, to obowiązuje hipoteza neutralności. Niezależnie jednak od założeń dotyczących horyzontu czasowego, skutki polityki fiskalnej mogą być nieliniowe, a ich kierunek zależy od kondycji finansów publicznych, a ściślej od wysokości długu publicznego.

W modelu [Perotti'ego, 1999] każda wielkość opodatkowania hamuje aktywność gospodarczą, a ich szkodliwy wpływ rośnie wraz z kwadratem ich wielkości; z kolei wydatki publiczne pobudzają produkt krajowy brutto. [Perotti, 1999] zakłada za [Campbell i Mankiw, 1990], że konsumenci dzielą się na dwie grupy – na konsumentów „keyensowskich”, których konsumpcja uzależniona jest od bieżącego dochodu (z powodu ograniczenia płynności lub krótkowzroczności [*myopia*]) i na konsumentów „neoklasycznych”, których konsumpcja uzależniona jest od oczekiwanego dochodu permanentnego.

Reakcja konsumentów „neoklasycznych”, na niespodziewaną¹¹ zmianę wydatków publicznych lub podatków może być różna, w zależności od tego, jak zmiana ta wpłynie na ich oczekiwania dotyczące dochodu permanentnego. Wzrost wydatków publicznych zwiększy permanentny dochód i konsumpcję konsumentów „neoklasycznych”, tylko wtedy, gdy pozytywny wpływ wydatków na dochód będzie większy niż negatywny wpływ przewidywanego w przyszłości podniesienia podatków. Skutki wzrostu wydatków dla dochodu permanentnego i konsumpcji będą przeciwne, jeżeli negatywne konsekwencje zwiększonego (w przyszłości) opodatkowania, przeważą pozytywny wpływ wydatków. Ten drugi efekt jest bardziej prawdopodobny wtedy, kiedy dzisiejsza wartość przyszłych dochodów rządu jest wysoka, gdyż to oznacza konieczność znacznego podniesienia podatków w przyszłości, a więc i znacznego obniżenia nie tylko dochodu netto, ale i produktu brutto. Sytuacja taka ma miejsce wtedy, kiedy rząd boryka się z dużą nierównowagą fiskalną, czyli z wysokim deficytem i/lub długiem publicznym.

¹¹ Zmiana spodziewana nie zmienia oczekiwań dotyczących wielkości dochodu trwałego, a więc również i wielkości konsumpcji.

Dzisiejszy wzrost podatków implikuje z kolei mniejszy wzrost podatków w przyszłości (pod warunkiem niezmiennych wydatków publicznych). Konsumentom neoklasycyści, oczekując, że spadek przyszłych zaburzeń aktywności gospodarczej spowodowanych podatkami przewyższa obecny ich wzrost, zwiększą konsumpcję¹². Podobnie jak w przypadku oczekiwań towarzyszącym zmianom wydatków, również i w tym przypadku siła „niekeynesowskiego” efektu zależy od stopnia nierównowagi fiskalnej – gdy jest ona duża, to dzisiejszy wzrost podatków pozwala uniknąć ich znacznego zwiększenia w przyszłości, a więc również i dużych zaburzeń aktywności gospodarczej, które obniżyłyby dochód permanentny.

Trzeba tu podkreślić, że „niekeynesowska” reakcja konsumpcji na wahania polityki fiskalnej możliwa jest tylko w grupie konsumentów „neoklasycystycznych”, jako że konsumenci „keynesowscy” uzależniają swoje poczynania wyłącznie od bieżącego dochodu, którego zmiany spowodowane polityką fiskalną są jednoznaczne. Kierunek zmian konsumpcji całkowitej zależy więc między innymi od względnej liczebności obu grup. Im więcej jest konsumentów „neoklasycystycznych” tym silniejsze są nieliniowe reakcje konsumpcji. Innymi słowy, według modelu [Perotti’ego, 1999], wpływ polityki fiskalnej na prywatną konsumpcję niekoniecznie jest „niekeynesowski”, ale w większości przypadków jest co najmniej nieliniowy: silniejszy (czyli mnożnik polityki fiskalnej powinien być większy) w okresie, kiedy deficyt i dług publiczny nie przekraczają pewnej granicznej wielkości, a słabszy (czyli mnożnik polityki fiskalnej powinien być mniejszy, a nawet ujemny), kiedy finanse publiczne charakteryzują się dużą nierównowagą.

Kolejny model – [Sutherland, 1997] – choć prowadzi do podobnych wniosków, ma nieco odmienną konstrukcję niż modele opisywane wyżej. Model ten zakłada skończony horyzont czasowy i podobnie jak model [Blancharda, 1990], przyjmuje, że przekroczenie pewnej granicznej wielkości długu publicznego d^* powoduje znaczne obniżenie trwałego dochodu konsumentów. Jednakże w modelu tym powód obniżenia dochodu jest inny. [Sutherland, 1997] przyjmuje, że obecny wysoki poziom długu oznacza konieczność szybkiego (bliskiego w czasie) przeprowadzenia dostosowania fiskalnego, polegającego na zwiększeniu obciążeń podatkowych. Ponieważ horyzont czasowy jest skończony, to wysoki dług publiczny oznacza, że zwiększenie podatków odbędzie się prawdopodobnie za życia obecnej generacji, co zmniejsza jej trwały dochód. Niski dług publiczny oznacza zaś, że dostosowanie fiskalne jest na tyle odległe w czasie, że prawdopodobnie nie będzie miało ono wpływu na dochód obecnej generacji.

Jeżeli więc finanse publiczne są zrównoważone, to ekspansywna polityka fiskalna powoduje zwiększenie popytu i dochodu, a jeżeli jednak stan ich jest zły, to skutek tej samej polityki jest odmienny – konsumenci, spodziewając się

¹² [Perotti, 1999] zakłada, że przyszłe podatki są zawsze większe od dzisiejszych, a więc dzisiejsze ich zwiększenie, implikując zmniejszenie ich wartości przyszłej, zawsze spowoduje wzrost permanentnego dochodu (należy pamiętać, że zaburzenia spowodowane podatkami rosną wraz z kwadratem wielkości podatków).

rychłego, gwałtownego odwrócenia kierunku polityki fiskalnej, a więc spadku dochodu trwałego, zmniejszają konsumpcję¹³. Restrykcyjna polityka fiskalna ma skutek przeciwny – gdy dług publiczny jest wysoki, to konsumenci spodziewają się, że dzisiejsze ograniczenie deficytu budżetowego pozwoli uniknąć jego przyszłego, bardziej drastycznego, obniżenia. W rezultacie więc, restrykcyjna polityka fiskalna prowadzi wtedy do wzrostu permanentnego dochodu i konsumpcji.

Modele te nie pozostały tylko w sferze teorii; były również weryfikowane empirycznie. Część badań empirycznych potwierdza przewidywania powyższych modeli, wśród nich są między innymi prace: [Afonso, 2001]; [Bhattacharya, 1999]; [Giavazzi, Pagano, 1995]; [Giavazzi, Jappeli, Pagano, 2000]; [Hemming i współautorzy, 2002b]; [Perotti, 1999]; [Pozzi, 2001]. Autorzy ci potwierdzają, że ten sam kierunek polityki fiskalnej, może mieć zupełnie inny wpływ na konsumpcję i zagregowany popyt. Badacze ci jednak nie są zgodni co do tego, jakie czynniki wywołują nieliniowe reakcje. [Afonso, 2001]; [Giavazzi, Jappeli, Pagano, 2000]; [Giavazzi, Pagano, 1995]; [Miller i Russek, 2002] stwierdzają, że czynnikiem tym jest wielkość zmiany deficytu budżetowego: gdy deficyt jest znacznie zmniejszany lub zwiększany, reakcja konsumpcji ma przeciwny znak niż wtedy, gdy zmiany deficytu są niewielkie. Autorzy ci uważają, że duże zmiany wielkości deficytu sygnalizują trwałe zmiany polityki fiskalnej i w związku z tym wpływają na oczekiwania dotyczące przyszłego jej kierunku. Zmiany niewielkie natomiast nie zmieniają oczekiwań.

Z kolei [Pozzi, 2001]; [Perotti, 1999]; [Bhattacharya, 1999] czy [Siwińska, i Bujak, 2003] stwierdzają, że czynnikiem „wywołującym” nieliniowość jest wielkość długu – zmiany polityki fiskalnej będą miały inne efekty, gdy dług publiczny jest duży, a inne, gdy wielkość długu nie jest nadmierna. Do podobnych wniosków dochodzi [Hogan, 2004], którego obliczenia jednakże wskazują, że dowody na występowanie nieliniowych efektów nie są mocne (niskie wartości statystyk t).

Trzeba tu jednakże zaznaczyć, że nie wszyscy badacze zgadzają się z tezą, że nieliniowe efekty są wywołane przez nieliniową zmianę konsumpcji. Część badaczy postuluje, że nieliniowe efekty polityki fiskalnej wywołane są przede wszystkim, przez zmiany inwestycji spowodowane zmianami rentowności czy też zmiany warunków na rynku pracy. Uważają oni, że czynnikiem wywołującym te reakcje są zmiany określonych kategorii wydatków lub podatków, a nie zmiany oczekiwań. Do tego nurtu należą prace [Alesiny i współautorów, 1999]; z kolei [Lane i Perotti, 1999] tłumaczą niekeynesowskie efekty zmianami, jakie polityka fiskalna powoduje w zatrudnieniu i dochodowości w sektorze dóbr handlowych. Są to obiecujące kierunki badań, które zwracając uwagę na

¹³ W przeciwieństwie do Blancharda, Sutherland nie zakłada, że wysoki poziom opodatkowania szkodzi gospodarce i przez to więcej niż proporcjonalnie obniża dochód rozporządzalny. Niezbędnym założeniem, które powoduje nieliniowe efekty jest tu założenie o skończonym horyzoncie czasowym.

odrębne źródło „niekeynesowskich” efektów, nie wykluczają jednakże nieliniowych reakcji po stronie popytu.

Wpływ zmian polityki fiskalnej na wielkość konsumpcji w krajach UE

Jak już zaznaczałam w swoim badaniu koncentruję się na stronie popytowej gospodarki, a dokładniej – na konsumpcji. Chcę odpowiedzieć na pytanie, czy konsumpcja rzeczywiście reaguje nieliniowo na zmiany polityki fiskalnej; moim celem jest również sprawdzenie, czy wprowadzenie w Unii Europejskiej reguł ograniczających swobodę polityki fiskalnej – czyli przede wszystkim Paktu Stabilności i Wzrostu (PSiW), wzmacnia nieliniowe efekty polityki fiskalnej. Hipotezę, iż PSiW może „wzmacniać” nieliniowe reakcje konsumentów wywodzę z modelu [Perotti’ego, 1999]¹⁴. Jak autor ten pokazał, występowanie nieliniowych efektów zależy między innymi od liczby konsumentów „neoklasycznych” w stosunku do konsumentów „keynesowskich”. Im niższy udział tych drugich, tym bardziej zauważalna powinna być nieliniowa reakcja konsumpcji na zmiany polityki fiskalnej.

Wydaje się, że reguły fiskalne, takie jak na przykład PSiW mogą zmniejszać liczbę konsumentów „keynesowskich”, a więc wzmacniać nieliniowe efekty polityki fiskalnej. Konsumentów „keynesowskich” podejmują decyzje tak, jakby nie uwzględniali ograniczenia budżetowego rządu. Spowodowane to może być co najmniej kilkoma powodami, do których, poza ograniczeniem płynności może należeć: krótkowzroczności (*myopia*), jak również i skończony horyzont czasowy (czyli braku altruizmu międzypokoleniowego) połączony z przekonaniem, że nierównowaga finansów publicznych dopiero w dalekiej przyszłości będzie wymagać reakcji ze strony władz budżetowych, w związku z czym ewentualne zmiany polityki fiskalnej nie dotkną obecnej generacji (na tym drugim założeniu częściowo oparty był również model [Sutherlanda, 1997]). Można przyjąć, że wprowadzenie reguł fiskalnych zmieni oczekiwania konsumentów odnośnie do reakcji władz na nierównowagę finansów publicznych – wobec wprowadzenia reguł, władze będą zmuszone reagować szybciej na duży deficyt lub dług publiczny, co sprawi, że prawdopodobieństwo odwrócenia luźnej polityki fiskalnej za życia obecnej generacji będzie bardziej prawdopodobne. Reguły fiskalne mogą również uświadomić konsumentom krótkowzrocznym istnienie ograniczenia budżetowego rządu (na przykład poprzez wzmożone dyskusje na temat deficytu i długu publicznego w środkach masowego przekazu, które mogą poprzedzać wprowadzenie takich reguł).

W przeciwieństwie do większości badaczy jako wyznacznik złego stanu finansów publicznych przyjąłam nadmierny poziom deficytu budżetowego, a nie

¹⁴ Model [Perotti’ego, 1999] jest krótko opisany w części II artykułu; bardziej szczegółowo przedstawiony jest w Dodatku 1. Model ten dla celów mojej analizy wydaje się być najodpowiedniejszy spośród opisanych w artykule, dzięki uwzględnieniu podziału na grupy różnych konsumentów.

długu publicznego¹⁵ – między innymi dlatego, że PSIW, którego wpływ również badam, wymaga ograniczenia właśnie nadmiernego deficytu finansów publicznych.

Opierając się na [Campbell i Mankiw, 1990], i [Perotti, 1999]¹⁶, estymuję następujące równanie:

$$\Delta c_{it} = \beta_1 \Delta y_{it} + \beta_2 \Delta def_{it} * (1 - dummy) + \beta_3 (\Delta def_{it} * dummy) + \beta_4 (\Delta def_{it} * dummy * PSW) + \varepsilon_{it}$$

gdzie:

Δc – oznacza zmianę logarytmu realnej konsumpcji *per capita* gospodarstw domowych

Δy – oznacza zmianę logarytmu realnego PKB *per capita*

Δdef – oznacza zmianę wielkości *per capita* strukturalnego¹⁷ deficytu budżetowego szerokiego sektora rządowego (deficyt strukturalny definiowany jest jako różnica między dochodami a wydatkami, które zostałyby osiągnięte, gdyby produkcja była równa produkcji potencjalnej)

dummy – zmienna zero-jedynkowa równa jeden, gdy deficyt budżetowy jest nadmierny;

PSW – zmienna zero-jedynkowa równa jeden dla lat i krajów, w których obowiązuje Pakt Stabilności i Wzrostu.

Regresja ta jest estymowana dla czasowo-przekrojowej próby 13 krajów UE dla lat 1970-2002 (spośród krajów Piętnastki pominięta została Grecja i Luksemburg z powodu braku danych). Dane dotyczące konsumpcji i PKB *per capita* pochodzą z [Eurostatu, 2004], dane dotyczące potencjalnego PKB i strukturalnego deficytu – z [OECD, 2003].

Wszystkie wielkości są wyrażone w euro, w ujęciu realnym. Za nadmierny deficyt uznaję ten, który przekracza -3% PKB – wtedy zmienna zero-jedynkowa *dummy*³ równa jest jeden; w kolejnej estymacji jako deficyt nadmierny przyjmuję ten równy bądź przekraczający -4% PKB – wtedy zmienna *dummy*⁴ równa jest jeden.

¹⁵ Większość badaczy, którzy tłumaczą nieliniowe efekty polityki fiskalnej złym stanem finansów publicznych – np.: [Perotti, 1999]; [Hemming i współautorzy, 2002b]; [Pozzi, 2001] czy [Siwińska i Bujak, 2003] jako zmiennej obrazującej nierównowagę fiskalną używają wielkości długu publicznego. Wydaje się jednak, że wysoki deficyt również jest zmienną, która sygnalizuje konieczność odwrócenia kierunku polityki fiskalnej w przyszłości, a więc również wpływa na oczekiwania konsumentów „neoklasycznych”.

¹⁶ Używam zarówno innych danych, jak i innej metody estymacji niż [Perotti, 1999]. [Perotti, 1999] mocno przekształca zmienne niezależne – samodzielnie szacuje wielkość strukturalnych wydatków i podatków, a następnie stosując modelowanie VAR wyodrębnia zmiany oczekiwane i nieoczekiwane w wielkości wydatków i podatków.

¹⁷ Używam strukturalnego deficytu budżetowego, żeby uniknąć problemów ekonometrycznych związanych z wpływem poziomu PKB (a więc i konsumpcji) na wielkość dochodów i wydatków publicznych.

Zmiany deficytu budżetowego bezpośrednio zmieniają bieżący dochód rozporządzalny gospodarstw domowych, a także oczekiwania dotyczące wielkości ich rozporządzalnego dochodu permanentnego. Współczynnik β_2 oznacza wpływ zmian deficytu na zmiany konsumpcji w sytuacji, gdy deficyt finansów publicznych nie jest nadmierny, natomiast współczynnik β_3 oznacza ten sam wpływ, ale w sytuacji, gdy nierównowaga finansów publicznych jest duża. Współczynnik β_4 to współczynnik pokazujący, o ile większy (lub mniejszy) jest wpływ zmian deficytu na zmiany konsumpcji w sytuacji, gdy nierównowaga finansów publicznych jest duża, a kraj przyjął PSiW.

Kluczowe dla badania są współczynniki β_3 i β_4 . Jeżeli będą one większe niż β_2 ¹⁸ (czyli ujemne, ale bliższe zeru bądź dodatnie), to może to wskazywać na istnienie nieliniowych efektów polityki fiskalnej¹⁹.

Wadą mojego podejścia jest brak rozróżnienia na wpływ podatków netto (czyli podatków pomniejszonych o transfery), które wpływają na dochód rozporządzalny i wpływ wydatków publicznych o charakterze konsumpcyjnym i inwestycyjnym, których wpływ na dochód rozporządzalny jest głównie pośredni – poprzez (ewentualne) oddziaływanie na dochód brutto (PKB), który jest już uwzględniony w regresji; jednakże tak zdezagregowane dane dla wielkości strukturalnych wydatków i dochodów publicznych nie są dostępne. Zmiany deficytu budżetowego są więc tylko przybliżeniem zmian, jakim w wyniku polityki fiskalnej bezpośrednio ulega dochód rozporządzalny. Jednakże wahania całkowitego deficytu budżetowego wydają się być z kolei odpowiednią miarą wpływu polityki fiskalnej na oczekiwania dotyczące zmian dochodu permanentnego polityką tą wywołanych. Innymi słowy zmiany deficytu budżetowego są niedoskonałym przybliżeniem wpływu polityki fiskalnej na dochód rozporządzalny, ale jednocześnie są relatywnie dobrym miernikiem ewentualnych zmian oczekiwań dotyczących przyszłego dochodu²⁰.

Poważnym ekonometrycznym problemem estymacji jest endogeniczność PKB *per capita*, dlatego też regresję estymuję metodą dwustopniowych najmniejszych kwadratów jako zmiennych instrumentalnych używając opóźnionego PKB *per capita*.

¹⁸ Zgodnie z przewidywaniami keynesowskimi, współczynnik β_2 powinien być ujemny, co wskazywałoby, że redukcja deficytu (czyli wzrost jego wartości od wielkości ujemnych do dodatnich) powoduje spadek konsumpcji, a powiększenie deficytu (czyli spadek jego wartości od wielkości dodatnich do ujemnych) powoduje wzrost konsumpcji.

¹⁹ Część badaczy uwzględnia w regresji zamiast wielkości PKB, dochód rozporządzalny; jednakże wtedy wpływ zmian deficytu budżetowego na dochód bieżący gospodarstw domowych jest już uwzględniony w wahaniami dochodu rozporządzalnego; innymi słowy współczynnik przy zmianach deficytu budżetowego nie powinien „wychwytać” keynesowskich efektów, gdyż efekty te są zawarte w reakcji konsumpcji na zmiany dochodu rozporządzalnego.

²⁰ Podejście to nie różnicuje również pomiędzy oczekiwanymi i nieoczekiwanymi zmianami polityki fiskalnej. Różnicowanie takie wprowadza na przykład [Perotti, 1999] i [Sivińska i Bukaj, 2003], co jednak, mimo że z teoretycznego punktu widzenia jest poprawne, to wymaga dużej ingerencji w używane dane, co komplikuje i osłabia wiarygodność estymacji.

Tablica 1

Wyniki regresji. Zmienna zależna: zmiana konsumpcji, ilość obserwacji: 237, metoda estymacji: efekty stałe; dwustopniowa metoda najmniejszych kwadratów

Zmienne niezależne	Regresja 1	Regresja 2	Regresja 3	Regresja 4	Regresja 5
Δy	1,22 (8,92)	1,08 (9,99)	1,09 (10,01)	1,08 (9,98)	1,08 (10,02)
def	-0,67 (-2, 47)				
def [*] (1-d3)		-0,7 (-2,66)	-0,7 (-2,67)		
def [*] (1-d4)				-0,69 (-2,63)	-0,69 (-2,64)
def [*] d3		-0,25 (-0,36)	-0,35 (-0,51)		
def [*] d3,5*PSW			8,47 (1,35)		
def [*] d4				-0,3 (-0,41)	-0,41 (-0,55)
def [*] d4*PSW					9,24 (1,36)
Zmienne instrumentalne:	$\Delta y_{t-1} \Delta y_{t-2}$				
R-kwadrat		0,61	0,61	0,61	0,61

W nawiasach podane statystyki t .

Źródło: Obliczenia własne

Z moich obliczeń wynika, że wpływ zmian polityki fiskalnej na konsumpcję może być nieliniowy.

W okresach gdy deficyt finansów publicznych nie jest nadmierny, wpływ zmian polityki fiskalnej jest keynesowski, czyli zmniejszenie deficytu (a więc wzrost wartości różnicy pomiędzy wydatkami a dochodami publicznymi od wielkości ujemnych do dodatnich) zmniejsza konsumpcję i na odwrót. W okresie kiedy równowaga finansów publicznych jest zachwiana (czyli deficyt przewyższa określoną wielkość), to wtedy wpływ polityki fiskalnej na konsumpcję jest znacznie słabszy, a niska wartość statystyki t nie pozwala odrzucić hipotezy, że współczynnik β_3 jest wręcz równy zero.

Obliczenia te nie wskazują jednak, przeciwnie do na przykład obliczeń [Perrotti'ego, 1999], że konsumpcja zareaguje w sposób przeciwny do keynesowskiego, czyli że redukcja deficytu spowoduje wzrost konsumpcji i na odwrót.

Jednocześnie moje obliczenia wskazują, że w istocie PSiW może wpływać na zachowanie konsumentów. Gdy stan finansów publicznych jest zły, a jednocześnie kraj przyjął PSiW, to wtedy – jak pokazują obliczenia – wpływ polityki fiskalnej może być niekeynesowski, czyli zmniejszenie deficytu zwiększa konsumpcję i na odwrót. Jednakże niewysoka wartość statystyki t nie pozwala stwierdzić, że wpływ ten jest statystycznie istotny. Oczywiście, należy pamiętać, że PSiW istnieje od niedawna, więc ilość obserwacji jest ograniczona.

Wnioski

Istniejące badania – zarówno analizy teoretyczne, jak i część prac empirycznych – wskazują, że w określonych warunkach wpływ polityki fiskalnej może być niekeynesowski, co oznacza, że redukcja deficytu budżetowego może doprowadzić do pobudzenia konsumpcji i popytu, natomiast skutkiem ekspansywnej polityki fiskalnej może być zmniejszenie konsumpcji.

Analiza empiryczna, którą przeprowadzam w niniejszym artykule, nie potwierdza niekeynesowskich efektów polityki fiskalnej po stronie popytu – innymi słowy, na jej podstawie nie mogę stwierdzić, że gdy finanse publiczne są nie zrównoważone, to zgodnie z hipotezą „niekeynesowskich” efektów (dalsze) zwiększanie deficytu spowoduje spadek konsumpcji i na odwrót. Moje badania natomiast wskazują, że prawdziwa może być słabsza hipoteza, a mianowicie ta o nieliniowych efektach polityki fiskalnej.

Wyniki moich badań potwierdzają więc tezę, że skuteczność polityki fiskalnej w pobudzaniu popytu jest ograniczona i zależy między innymi od stanu finansów publicznych – gdy stan finansów publicznych jest zły, to zwiększenie deficytu budżetowego spowoduje mniejszy wzrost konsumpcji (lub też w ogóle nie wpłynie na konsumpcję), w porównaniu do sytuacji, gdy finanse publiczne są zrównoważone.

Polityka fiskalna nie jest więc narzędziem, którego skutki są do końca przewidywalne – jej skuteczność zależy od oczekiwań konsumentów, które z kolei zależą od stanu finansów publicznych. Gdy finanse publiczne są nie zrównoważone, skutki polityki fiskalnej mogą być zaskakujące.

Ciekawym rezultatem oszacowanych regresji jest również wpływ Paktu Stabilności i Wzrostu na skuteczność polityki fiskalnej – uzyskane wyniki sugerują, że PSiW może być czynnikiem wzmacniającym nieliniowe efekty polityki fiskalnej w warunkach braku równowagi finansów publicznych – jednakże krótki okres, w jakim funkcjonuje Pakt, nie pozwala na wyciąganie zdecydowanych wniosków. Wydaje się, że warto będzie powtórzyć te badania za kilka lat, gdy będziemy dysponować większą ilością obserwacji.

Dodatek 1. Uproszczony model Perotti'ego, za [Perotti, 1999]

[Perotti, 1999] zakłada, że świat trwa przez trzy okresy: 0, 1 i 2. Zarówno stopa procentowa, jak i stopa preferencji czasowej równa jest zero.

Konsumenci dzielą się na dwie grupy – konsumentów „neoklasycznych” i konsumentów „keynesowskich”.

Zmiana konsumpcji konsumentów „neoklasycznych” w okresie 1 równa jest połowie zmiany ich oczekiwanego dochodu permanentnego:

$$\Delta C_1^n = \frac{1-u}{2}(Y_1 - Y_{1/0}) + (Y_{2/1} - Y_{2/0}) + \varepsilon_1, \quad (1)$$

gdzie:

u – udział konsumentów „keynesowskich” (udział PKB przypadający konsumentom keynesowskim)

Y_{ij} – oczekiwania w okresie j dotyczące wysokości PKB w okresie i
 Y_i – rzeczywisty PKB w okresie i

Zmiana konsumpcji konsumentów keynesowskich zależy jedynie od zmiany ich dochodu bieżącego

$$\Delta C_1^k = u \Delta Y_1 \quad (2)$$

W artykule stawiam hipotezę, że wielkość u zależy między innymi od obecności PSiW – *ceteris paribus*, po wprowadzeniu PSiW u powinno zmaleć.

Produkcja w okresie t zależy od danej wielkości produkcji potencjalnej \bar{Y} , bliżej nieokreślonych czynników Z , wydatków publicznych G , podatków T oraz przypadkowych szoków γ .

$$Y_t = \bar{Y} + Z_t + \beta G_t - \lambda T_t^2 + \gamma_t, \quad (3)$$

gdzie Z_t to inne zmienne wpływające na dochód, które można opisać równaniem

$$Z_t = \bar{Z} + \rho Z_{t-1} + \varepsilon_t^z \quad (4)$$

Wydatki publiczne zależą od swojej średniej wielkości \bar{G} , wielkości w poprzednim okresie i niespodziewanych, dyskrejonalnych zmian ε_G

$$G_t = \bar{G} + \theta G_{t-1} + \varepsilon_t^G \quad (5)$$

Ograniczenie budżetowe rządu to:

$$\sum_{i=t+1}^2 T_{it} = \sum_{i=t+1}^2 G_{it} + B_t = L_t \quad t = 0, 1; B_2 = 0, \quad (6)$$

gdzie L_t jest to skrótowe oznaczenie dochodów, które są niezbędne do sfinansowania wydatków publicznych i długu.

Oznaczmy niespodziewane zmiany wydatków, podatków i produkcji jako odpowiednio ε^G , ε^T i ε^Z .

Wtedy, używając rozwinięcia Taylora dla T_2^1 , otrzymujemy:

$$Y_{1/1} - Y_{1/0} = \alpha \varepsilon_1^Z + \beta \varepsilon_1^G - (1 - 2\lambda T_{1/0}) \varepsilon_1^T + \gamma_1 \quad (7)$$

Korzystając z równań (5) i (6) oraz z

$$Y_{2/1} - Y_{2/0} = \alpha \rho \varepsilon_1^Z + \beta (G_{2/1} - G_{2/0}) - (T_{2/1} - T_{2/0}) - \lambda [E_{2/1}(T_2^2) - E_{2/0}(T_2^2)] \quad (8)$$

i używając rozwinięcia Taylora dla T_2^2 można przedstawić konsumpcję konsumentów neoklasycznych jako

$$\Delta C_1^n = \gamma_1^n \epsilon_1^G + \gamma_2^n \epsilon_1^T + \eta_1^n, \text{ gdzie:} \quad (9)$$

$$\gamma_1^\mu = (1 - u) \frac{1 + \theta}{2} [\beta - (1 - 2\gamma T_{2/0})] \quad (10)$$

$$\gamma_2^\mu = (1 - u) \lambda [T_{2/0} - T_{1/0}] \quad (11)$$

$$\eta_1^\mu = (1 - u) \frac{1}{2} [\alpha (1 + \rho) \epsilon_1^Z + \gamma_1] + (1 - u) \epsilon_1 \quad (12)$$

Mnożnik w równaniu (10), który może być zarówno większy, jak i mniejszy od zera, pokazuje wpływ niespodziewanych zmian wydatków publicznych na konsumpcję konsumentów neoklasycznych. Mnożnik podatkowy (11) jest zawsze większy od zera.

Wpływ niespodziewanych zmian wydatków jest sumą mnożnika (10) i mnożnika wydatkowego konsumentów keynesowskich, który jest zawsze dodatni.

Wpływ niespodziewanych zmian podatków jest sumą mnożnika (11) i mnożnika podatkowego konsumentów keynesowskich, który jest zawsze ujemny.

Wielkość (znak) mnożnika wydatkowego zależy więc dodatnio od u i β , a ujemnie od zaburzeń produkcji spowodowanej przez oczekiwane podatki $(1 + 2\gamma T_{2/0})$. Wielkość (znak) mnożnika podatkowego zależy ujemnie od u , jako że mnożnik podatkowy konsumentów keynesowskich jest zawsze ujemny i dodatnio od różnicy pomiędzy oczekiwaną wielkością podatków pomiędzy czasem 2 a czasem 1.

Bibliografia

- Afonso A., [2001], *Non-Keynesian Effects of Fiscal Policy in EU-15*, Univerisdade Tecnica de Lisboa.
- Alesina A., Perotti R., [1997], *Fiscal adjustment in OECD Countries: Composition and Macroeconomic Effects*, IMF Staff Papers, vol. 44.
- Alesina A., Ardagna S., [1998], *Tales of fiscal adjustment*, Economic Policy 27.
- Alesina A., Ardagna S., Perotti R., Schiantarelli F., [1999], *Fiscal Policy, Profits and Investment*, NBER Working Paper 7207.
- Ardagna S., [2004], *Fiscal Stabilizations: When Do They Work and Why*, European Economic Review, vol. 48.
- Barro R., [1974, 1989], *The Neoclassical Approach to Fiscal Policy*, in Barro (ed) *Modern Business Cycle Theory*, Harvard University Press.
- Bertola G., Drazen A., [1993], *Trigger Points and Budget Cuts: Explaining the Effects of Fiscal Austerity*, The American Economic Review, vol. 83.
- Bhattacharya R., [1999], *Private Sector behavior and Non-Keynesian Effects of Fiscal Policy*, IMF Working Paper, WP/99/112.
- Blanchard O., [1990], *Comment on „Can severe fiscal contractions be expansionary?“*, NBER Macroeconomics Annual 1990, ed. by Blanchard O., and Fischer S., MIT Press.
- Cambell J., Mankiw G., [1990], *Permanent Income, Current Income and Consumption*, Journal of Business & Economic Statistics, vol. 8.
- Cour P., Dubois E., Mahfous S., Pisani-Ferry J., [1996], *The cost of fiscal retrenchment revisited: How strong is the evidence?*, CEPII Working Paper No. 1996 – 16.

- Elmendorf D., Mankiw G., [1998], *Government Debt*, NBER Working Paper 6470.
- Eurostat, [2004], *Economy and Finance Statistics*, http://www.europa.eu.int/index_en.htm.
- Giavazzi F., Pagano M., [1990], *Can Severe Fiscal Contractions Be Expansionary? Tales of Two Small European Countries*, NBER Macroeconomics Annual, vol. 5.
- Giavazzi F., Japelli T., Pagano M., [2000], *Searching for Non-linear Effects of Fiscal Policy: Evidence from Industrial and Developing Countries*, NBER Working Paper 7460.
- Giavazzi F., Pagano M., [1995], *Non-Keynesian effects of fiscal policy changes; international evidence and the Swedish experience*, NBER Working Paper 5332.
- Giudice G., Turrini A., Veld J., [2003], *The real effects of budgetary adjustments*, DG ECFIN European Commission.
- Hemming R., Kell M., Mahfouz S., [2002a], *The Effectiveness of Fiscal Policy in Stimulating Economic Activity – A Review of the Literature*, IMF Working Paper, WP/02/208.
- Hemming R., Mahfouz S., Schimmelpfennig A., [2002b], *Fiscal Policy and Economic Activity During Recessions in Advanced Economies*, IMF Working Paper, WP/02/87.
- Hogan V., [2004], *Expansionary Fiscal Contractions? Evidence from Panel Data*, Scandinavian Journal of Economics, vol. 106.
- Lane P., Perotti R., [1999], *The importance of composition of fiscal policy: evidence from different exchange rate regimes*.
- Miller S., Russek F., [2002], *The Relationship between large fiscal adjustments and short-term output growth under alternative fiscal policy regimes*.
- OECD, [2003], OECD Maxdata.
- Perotti R., [1999], *Fiscal policy in good times and bad*, The Quarterly Journal of Economics, November.
- Pozzi L., [2001], *Government debt, imperfect information and fiscal policy effects on private consumption. Evidence for 2 high debt countries*, Universiteit Gent Working Paper.
- Romer D., [2000], *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Rzońca A., [2004], *Niek Keynesowskie skutki zacieśniania polityki fiskalnej. Zmodyfikowany model Blancharda, część I i II*, Bank i Kredyt, nr 10 i 11-12.
- Seater J., [1993], *Ricardian Equivalence*, Journal of Economic Literature, vol. 31.
- Siwińska J., Bujak P., [2003], *Short-Run Macroeconomic Effects Of Discretionary Fiscal Policy Changes*, CASE Studies and Analyses, 261.
- Sutherland A., [1997], *Fiscal Crises and Aggregate Demand: Can High Public Debt Reverse the Effects of Fiscal Policy?*, Journal of Public Economics 65.

THE INFLUENCE OF FISCAL POLICY ON HOUSEHOLD CONSUMPTION IN THE EUROPEAN UNION

Summary

The influence of fiscal policy on economic trends is a disputed issue in both theoretical and empirical terms. Theoretical considerations on the short-term influence of fiscal policy on aggregate demand feature three basic approaches: Keynesian, neoclassicist – based on the theory of permanent income – and one tentatively referred to as „non-Keynesian” or „nonlinear.” According to this last hypothesis, the effects of fiscal policy may be nonlinear, which means that the same policy may produce different results if applied in different conditions.

These different theoretical predictions about the effects of fiscal policy result from different approaches to the response of consumers to fiscal policy changes. The article sets out to examine the influence of fiscal policy on household consumption in developed European Union countries.

The article is made up of two main parts, a theoretical part that presents models applying to the short-term influence of fiscal policy on private consumption, and an empirical part that describes the results of the author's own research into this problem. Conclusions presented in the article indicate that the influence of fiscal policy modifications on consumption may be nonlinear. When the public finance deficit is excessive, the influence of fiscal policy changes is Keynesian in nature. This means that a reduction of the deficit leads to a decrease in consumption and the other way round. When the public finance balance is upset, the influence of fiscal policy on consumption is much smaller.